

بررسی ماهیت حقوقی جزایر سه گانه خلیج فارس

تهیه کننده : اردلان دباغ

موسسه پژوهش های برنامه ریزی ، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی

**حقوق بین الملل عمومی مجموعه مقررات حاکم بر
روابط میان کشورها و سازمان های بین المللی
دولتی و غیر دولتی است**

واقع گرایی در عرصه بین الملل

پس از جنگ جهانی اول، جامعه جهانی با دو

نحله فکری مواجه شده بود؛ واقع گرایی و آرمان گرایی.

از نظر واقع گرایان انسان موجودی فطرتاً منفعت طلب و

سود جو ارزیابی گردید و به لحاظ اجتماعی انسان گرگ

انسان نامیده میشد سرآمد این طرز تلقی از اندیشه های

توماس هابز در کتاب لویاتان برگرفته شده بود.

در این طرز فکر منافع کشورها به اندازه ای در تضاد با یکدیگر قرار دارد که پرداختن به مقوله هایی همچون صلح جهانی و منافع مشترک بشری شعاری بیش نیست . تنها متغیر مستقل در عرصه جهانی ، منافع قدرتها است . در سایه تامین این منافع دیپلماسی تعریف می گردد ، انسان در این مقوله فکری تنها تابع منافع کشورها است و به عنوان ابزاری در خدمت آنها قرار خواهد گرفت و حقوق آن در چارچوب منافع کشورها تعریف میشود.

آرمان گرایی در عرصه بین الملل

آرمان گرایی در عرصه بین الملل هرچند پدیده ای نو ظهور است اما تاثیر گذار و ماندگار می باشد ، در این نحله فکری انسان گرگ انسان نیست و به جای تبعه ، ما با پدیده شهروند مواجه هستیم ، شهروندی که در عرصه جغرافیایی تابعیت را به عنوان یک قرارداد سیاسی نمی پذیرد و حاکمیت ها را با پدیده مهاجرت مواجه کرده است

اندیشه های آرمان گرایانه هرچند با نقد جدی از سوی اندیشمندان تفکر واقع گرایی مواجه شده اند؛ که اندیشه های آرمانی در عرصه تضاد منافع حاکمیت ها جایگاهی برای عرضه نخواهند داشت ، اما باید گفت که توجه آنها به مقوله های اخلاقی در جهان معاصر کشورها را وادار به پذیرش خواسته هایشان نموده است ، امروزه هرچند که تضاد منافع کشورها را میپذیریم اما در کنار آن تمکین آنها را در خصوص مقوله های انسانی همانند مسائل زندگی انسانی همچون محیط زیست را شاهد هستیم.

در نقد تفکر آرمان گرایانه گفته می شود ؛ جامعه انسانی بر اساس یک تقسیم بندی جغرافیایی تقسیم بندی شده است که پس از معاهده وستفاليا پدیده کشور دولت ها ایجاد شدند و در عرصه این جغرافیا ، با جمع حاکمیت و جمعیت کشورها بوجود آمدند. در حیطه این کشور ها حاکمیت ها اقتدار خود را به رخ شهروندان خود می کشند و حقوق بین الملل فاقد چنین عرصه و اقتداری است.

**در پاسخ به نقد پیش گفته آرمان گراها معتقد هستند ،
هرچند که در عرصه بین المللی نمیتوان تصور حاکمیت
به مفهوم خاص آن را داشت اما باید گفت که ضمانت
اجراها در حقوق بین الملل خاص است و تابعین این
عرصه کشورها هستند.**

حقوق دریا ها

- در دانش حقوق بین الملل عمومی با دو مفهوم حقوق دریا ها و حقوق دریایی مواجه هستیم.
- حقوق دریایی مورد بحث ما نیست چرا که مجموعه مقررات حاکم بر تجارت دریایی و مقررات مربوط به حمل و نقل دریایی را شامل می شود.
- حقوق دریاها یکی از شاخه های مهم حقوق بین الملل عمومی است که در مبحث مربوط به تعیین مرزهای دریایی و رژیم حقوقی مناطق مختلف دریایی جنبه های عینی و واقعی حقوق بین الملل عمومی را تعریف میکند.

تقسیم بندی مناطق دریایی مطابق کنوانسیون حقوق دریاها ۱۹۸۲

- آبهای داخلی
- دریای سرزمینی
- منطقه مجاور
- منطقه انحصاری اقتصادی
- آبهای مجمع الجزایر

آبهای داخلی

- مجموعه آبهایی که در حیطه مرزهای جغرافیایی کشورها واقع شده است را آبهای داخلی می نامند ، همانند رودخانه های جاری در درون یک کشور و یا دریاچه های واقع در محدوده مرزهای جغرافیایی یک کشور
- در این بین وضعیت رودخانه های مرزی و نهرهای مشترک مرزی متفاوت است و تابع قرارداد های ۲ یا چند جانبه می باشد.
- به جز این موارد آبهای واقع در پشت منطقه دریای سرزمینی نیز جزء آبهای داخلی محسوب می شوند

آبهای سرزمینی (دریای سرزمینی)

- از پایین ترین حد جزر بهاره به طول ۱۲ مایل را منطقه دریای سرزمینی می نامند.
- کنوانسیون حقوق دریا ها ۱۹۸۲ با تعریف دریای سرزمینی رژیم حقوقی حاکم بر این منطقه را عبور بی ضرر اعلام میکند.
- مصوبه کنوانسیون حقوق دریاها ۱۹۸۲ مورد پذیرش برخی از قدرت های دریایی از جمله ایالات متحده آمریکا قرار گرفت . این کشورها حد ۳ مایل را برای محدوده دریای سرزمینی مورد پذیرش قرار می دهند.

منطقه مجاور

- براساس کنوانسیون حقوق دریاها به دلیل درخواست کشورهای عضو سازمان ملل به منظور کنترل بهتر و بهره برداری مناسب تر از مناطق دریایی ۱۲ مایل به طول دریای سرزمینی با عنوان منطقه مجاور اضافه شد.
- رژیم حقوقی حاکم بر منطقه مجاور همانند دریای سرزمینی حق عبور بی ضرر است.

منطقه انحصاری اقتصادی

○ با توجه به گسترش ارتباطات و همچنین افزایش توان تکنولوژیک کشورها و همچنین امکان بهره برداری گسترده از زیر بستر دریاها از ابتدای خط مبدا ساحلی کشورها به طول ۲۰۰ مایل به منظور بهره برداری اقتصادی از منابع دریا منطقه انحصاری و اقتصادی ایجاد شد.

○ لازم به ذکر است که طول منطقه انحصاری اقتصادی با کسر ۲۴ مایل آبهای دریای سرزمینی و منطقه مجاور ۱۷۶ مایل محسوب میشود.

آبهای مجمع الجزایری

بر اساس تعریف کنوانسیون حقوق دریاها آب های مجمع الجزایری به آبهای محصور در بین خشکی هایی اطلاق میشود که با اتصال پیشرفته ترین حد خشکی ها به یکدیگر ایجاد می شوند، اما مساحت آبهای محصور در بین این خشکی ها نمی بایست از مساحت خشکی بیشتر باشند.

- زیر دریایی ها هنگام عبور از تنگه های بین المللی باید در سطح آب و با پرچم بر افراشته عبور کنند ، همچنین عبور زیر دریایی ها از تنگه های بین المللی میبایست با اعلام قبلی صورت گیرد.
- کشور ساحلی به منظور حفظ امنیت تنگه میتواند کشتی هایی را که مشکوک به حمل کالاهای ممنوعه هستند را بازرسی نماید
- عبور از تنگه های بین المللی میبایست ممتد، بدون توقف و با سرعت یکسان باشد.

آبهای مرزی در جمهوری اسلامی ایران

○ هیرمند

○ اروندرود

○ ارس

○ اترک

○ مبنای تقسیم بندی آبهای جاری مرزی (رود

خانه ها) بر اساس کنوانسیون حقوق رودخانه

های مرزی به دو گونه می باشد:

الف- خط منصف

ب- خط تالوگ

- خط منصف، خط فرضی است که مبنای بهره برداری از رودخانه مرزی را به صورت مساوی بین کشورهای همجوار تقسیم می کند.
- خط تالوگ یا خط قعر مبنای تعیین مرز رودخانه مرزی بر اساس عمیق ترین نقطه رودخانه است

**مطابق قرار داد ۱۹۷۵ الجزایر مبنای تعیین خط مرزی اروند رود
فیما بین ایران و عراق خط تالوگ تعیین شده است. این قرارداد
پس از انقلاب اسلامی توسط صدام حسین نقض شد و بهانه ای
برای آغاز جنگ تحمیلی علیه جمهوری اسلامی ایران قرار گرفت
، این مبنای تقسیم مرزی در حال حاضر به دلیل امتیاز کشتیرانی
در منطقه عمیق رودخانه برای جمهوری اسلامی ایران از اهمیت
اقتصادی برخوردار است .**

رودخانه هیرمند ؛ این رودخانه به لحاظ جغرافیایی دارای ویژگی خاصی است چرا که از خاک افغانستان سرچشمه میگیرد و پس از ورود به خاک کشورمان به دریاچه هامون ریخته و مجدداً بستر رودخانه به سمت افغانستان ادامه پیدا میکند . بهره برداری از منابع آب این رودخانه همواره به دلیل عدم ثبات سیاسی و عدم پایداری دولت افغانستان به معاهدات دو جانبه با اشکال مواجه بوده است .

**ارس ؛ رود ارس از رودخانه های پر آب مرزی است
که در مرزهای شمال غربی کشور جاری است و مبنای
بهره برداری مشترک از این رودخانه با کشورهای
همجوار (آذربایجان، ارمنستان) خط منصف و بهره
برداری با تسقیم مساوی منافع میباشد**

خلیج فارس

- به لحاظ جغرافیایی خلیج به پیشروی گستره دریا در خشکی اطلاق می شود.
- این منطقه شامل خلیج فارس ، جزایر آن و هشت کشور حاشیه آن می باشد. این هشت کشور عبارتند از: جمهوری اسلامی ایران ، عراق ، کویت ، عربستان، قطر، بحرین، امارات متحده عربی و عمان.
- کشور عمان تنها به دلیل باریکه ای در راس المسندم (تنگه هرمز) در اختیار دارد ، جزو کشورهای حوزه خلیج فارس محسوب میشود.

خلیج فارس از مصب اروندرود، تا شبه جزیره مسندم در عمان امتداد و از طریق دریای عمان با اقیانوس هند ارتباط دارد. طبق محاسبات؛ خاک سواحل شمالی خلیج فارس سالانه ۵۶ متر در آب پیش روی میکند، یعنی هر یکصد سال ۵۶۰۰ متر مربع از سطح خلیج فارس کاسته میشود. طول ساحل ایران در خلیج فارس ۱۲۰۰ کیلومتر و در دریای عمان ۶۰۰ کیلومتر در مجموع طول سواحل ایران در خلیج فارس ۱۸۰۰ کیلومتر می باشد.

**عمق آب در خلیج فارس بطور متوسط ۳۵ متر است که
عمیق ترین عمق ثبت شده در تنگه هرمز نزدیک ایران
(اطراف ابو موسی) به ۱۰۰ متر میرسد. حداکثر پهنا ۱۵۰
مایل و حداقل آن ۲۸ مایل می باشد**

تنگه هرمز

○ **تعریف تنگه:** تنگه از نظر جغرافیایی به باریکه ای اطلاق میشود، که دو دریای مجاور را که به آبهای آزاد متصل هستند به هم متصل می سازد. در حال حاضر کانال هایی همچون سوئز و پاناما هم که توسط انسان ایجاد شده اند شامل رژیم حقوقی تنگه های بین المللی هستند.

○ **رژیم حقوقی تنگه های بین المللی** حق عبور ترانزیتی است، عبور ترانزیتی مطابق کنوانسیون حقوق دریا ها شامل کشتی و هواپیما می شود، و به هیچ وجه و تحت هیچ شرایطی نباید مانعی از جانب کشور ساحلی ایجاد شود. اما کشتی ها و هواپیما ها هنگام عبور باید شرایطی را رعایت کنند

ماده ۶ اصلاحیه قانون تعیین آب های کرانه ای و منطقه نظارت ایران ، مصوب ۲۲ فروردین ۱۳۳۸ عنوان میکند:

آب های واقع بین ساحل کشور و خط مبدا و همچنین آب های واقع بین جزایر متعلق به ایران که فاصله آنها از یکدیگر از ۱۲ مایل دریایی تجاوز نکند آب های داخلی کشور محسوب میشود. مطابق این اصلاحیه که در اسناد سازمان ملل متحد نیز ثبت گردیده ایران حدود آبهای ساحلی خود را از شش مایل به ۱۲ مایل افزایش داد.

**تنگه هرمز مابین کناره های غربی و شمالی شبه جزیره مسندام و
جزیره های مقابل آن یعنی هرمز و لارک و قسمت شرقی جزیره
قشم قرار گرفته است عمیق ترین نقاط خلیج فارس در حوالی تنگه
هرمز است که به حدود ۱۰۰ متر می رسد.**

جزایر استراتژیک خلیج فارس

ابوموسی

جزیره ابو موسی که یکی از مهم ترین جزایر ایرانی در دهانه تنگه هرمز میباشد از این جهت حائز اهمیت استراتژیک میباشد که نظارت بر تنگه هرمز را با هر نوع رژیم حقوقی تحت نظارت ایران باقی خواهد گذاشت. جزیره ابو موسی به لحاظ تاریخی همواره جزء لاینفک خاک ایران بوده است فاصله این جزیره تا بندر لنگه و شارجه یکسان است و در حدود ۵۶ کیلومتر میباشد ابو موسی دارای ساختمان نمکی و همانند جزیره هرمز دارای خاک سرخ میباشد. در آمد حاصل از نفت جزیره در سال ۱۳۵۸ حدود یکصد هزار بشکه بوده که در آمد آن بین ایران و امارات تقسیم شده است.

جزایر تنب بزرگ و کوچک

- این دو جزیره که در فاصله ۱۲ کیلومتری از یکدیگر واقع شده اند در حال حاضر فاقد سکنه بومی هستند بلند ترین ارتفاع تنب بزرگ ۵۷ متر و تنب کوچک ۳۵ متر است سکنه بومی تنب بزرگ مهاجرت کرده اند و در حال حاضر بخشی از ساختمانهای شیلات و سایر تاسیسات جزیره مورد استفاده نیروهای نظامی مستقر در جزیره قرار می گیرد.
- این دو جزیره به همراه ابوموسی بخشی از سیستم دفاعی و حفاظتی تنگه هرمز و کرانه جنوبی کشور را تشکیل می دهند و بعلاوه موقعیت جغرافیایی آنها در عمق آبهای خلیج فارس و همچنین در داخل دو کریدور رفت و برگشت طرح تفکیک تردد بین المللی آنها را از اهمیت راهبردی خاصی برخوردار کرده است.

انقلاب اسلامی و خلیج فارس

با به ثمر رسیدن انقلاب اسلامی ایران و همچنین با توجه به وابستگی کشورهای صنعتی غرب به نفت بازار و موقعیت استراتژیک خلیج فارس منافع این کشورها به شدت در مخاطره قرار گرفت. قدرت های فرا منطقه ای برای ادامه حضور و کسب منافع بایست بر منطقه سلطه داشته باشند و برای تداوم بخشیدن به این سلطه از دیدگاه دولت های سلطه گر و دولت های وابسته منطقه ثبات سیاسی باید حفظ شود.

ثبات سیاسی از دیدگاه قدرتهای سلطه گر و دولت های وابسته منطقه مفهومی ندارد به جز ادامه و حفظ وضع موجود ، اما ادامه و حفظ وضع وجود با پیروزی انقلاب و گسترش تفکر انقلاب اسلامی به کشور های منطقه می تواند نفوذ غرب را به شدت کاهش دهد . وقوع این حادثه به عدم دسترسی مداوم کشورهای غربی به منابع نفت و بازار منطقه میا نجامد و حیات اقتصادی غرب در معرض خطر قرار می گیرد .

سیاست ایالات متحده آمریکا در خلیج فارس پس از انقلاب اسلامی

- پیروزی انقلاب اسلامی ایران تغییرات بنیادی در موقعیت آمریکا در منطقه بوجود آورد که برخی از مهمترین آنها عبارتند از:
- انحلال کامل پیمان سنتو
- کاهش حجم صادرات نفت ایران
- افزایش قیمت جهانی نفت
- کاهش صادرات کالاهای نظامی و غیر نظامی به ایران
- امکان صدور انقلاب اسلامی به سایر کشورها

نتیجه گیری

- مطابق با کنوانسیون جدید حقوق دریاها جمهوری اسلامی ایران تمامی تعهدات بین المللی خود در خصوص جامعه جهانی به انجام رسانده است .
- قدرتهای نظام سلطه بر اساس یک اصل قدیمی تفرقه بیانداز و حکومت کن سعی میکنند هر از چندی با طرح موضوعات واهی و بی اساس به خیال خود جمهوری اسلامی ایران را تحت فشار قرار دهند و روابط سیاسی ایران را با همسایگان جنوبی با اشکال مواجه کنند، هرچند که تعیین سیاست های شفاف از سوی کشورمان در حوزه سیاست خارجی همواره ثبات و امنیت را در منطقه به ارمغان آورده است .

- بر اساس یک اصل حقوقی به منظور حفظ حقوق کشور عزیزمان جمهوری اسلامی ایران با استفاده از حق اعتراض مستمر در خصوص برخی رودخانه های مرزی همواره موارد اعتراض ملت عزیز ایران را در این رابطه به مجامع بین المللی اعلام کرده است و بر احقاق این حقوق پا فشاری نموده است
- لازم به ذکر است که ساختار نظام بین الملل در حال حاضر به گونه ای است که تحت تاثیر اقدامات قدرتهای نظام سلطه بسیار منفعل عمل میکند ، اما این مقوله با تغییرات اساسی در نظام فکری مردم در کشورهای مختلف و همچنین ندهای استقلال طلبانه در تمامی جهان بگوش می رسد و انقلاب اسلامی هم اکنون الهام بخش بسیاری از کشورهای اسلامی است که روند استقلال و مقابله با نظام سلطه را تجربه می کنند.

و صلى الله على محمد و
آله الطاهرين